

Sisekaitseakadeemia
Finantskolledž

Marii Piksar

**MAKSU-JA TOLLIAMETI TOLLIAMETNIKE VAHETU
SUNNI ETTEVALMISTUS JA RAKENDAMINE
IGAPÄEVATÖÖS**

Lõputöö

Juhendaja:
Ants Kalev, MA

Tallinn 2022

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Kolledž/instituut Finantskolledž	Kaitsmise kuu ja aasta Juuni 2022
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Maksu- ja Tolliameti tolliametnike vahetu sunni ettevalmistus ja rakendamine igapäeva töös.</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: "Preparation and implementation of direct force in the daily work of customs officers of the Tax and Customs Board"</p> <p><i>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 45 leheküljest. Lõputöös on kasutatud 27 allikat, millele on tekstis viidatud.</i></p> <p><i>Lõputöö uurimisprobleem oli kuidas suurendada tolliametnike valmisolekut vahetu sunni kasutamise osas.</i></p> <p><i>Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada peamised võimalused, kuidas parandada ametnike valmisolekut vahetu sunni kasutamiseks tolli töös.</i></p> <p><i>Töö teooria osas anti ülevaade vahetu sunni kasutamise ettevalmistuse kohta mujal maailmas. Lisaks toodi välja vahetu sunni kasutamise seaduslik alus Eestis. Lõputöös tehti kaks eksperdiintervjuud, üks intervjuu Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhatajaga, teine intervjuu Soome sideohvitseriga. Samuti viidi läbi kvalitatiivne küsitlus 6 Maksu- ja Tolliameti tolliametnikuga. Töö tulemusena selgus, et praegune vahetu sunni kasutamise väljaõpe on kesine ning vajaks täiendamist.</i></p>	
Võtmesõnad: füüsilise jõu kasutamine, erivahend, külmrelv, gaasirelv	
Võõrkeelsed võtmesõnad: use of force, special equipment, cold weapons, gas weapons	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: Marii Piksar</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p> Allkiri:	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Ants Kalev	Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. VALMISOLEK RAKENDADA VAHETUT SUNDI.....	7
1.1. Õiguslik, tehniline ja psühholoogiline valmisolek kasutada vahetut sundi .	7
1.2. Ametnike ettevalmistus vahetu sunni valmisoleku suurendamiseks	13
2. MAKSU- JA TOLLIAMETI AMETNIKE ETTEVALMISTUS VAHETU SUNNI KASUTAMISEKS	19
2.1. Uurimismetoodika	19
2.2. Intervjuude tulemused ja analüüs	21
2.3. Järeldused ja ettepanekud	33
KOKKUVÕTE	36
SUMMARY	38
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	39
Lisa 1. Küsitlus tolliametnikele	42
Lisa 2. Eksperdiintervjuu Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhatajaga	43
Lisa 3. Eksperdiintervjuu Soome sideohvitseriga.....	44

SISSEJUHATUS

Tolliteenistuse arendamine on oluline, sest tolliametnike igapäeva töö on suuresti seotud turvalisusega Eestis. Selle tagamiseks peab olema ametnike väljaõpe piisav ja kvaliteetne. Töös puutuvad ametnikud kokku ka konfliktsete või agressiivsete isikutega, mis nõuab ametnikelt ühest küljest teadmisi ja oskusi rahulike vahenditega neid olukordi lahendada, ning teisest küljest peavad ametnikud olema valmis kasutama vajadusel vahetat sundi. Tolliametnikud peavad olema valiku tegemisel pädevad ning järgima proportsionaalsuse põhimõtet.

Töö fookuses on tolliametnike valmisolek kasutada vahetat sundi. Valmisolekuna saab defineerida ametnike õiguslikku, tehnilist kui ka psühholoogilist ettevalmistust rakendada vahetat sundi.

Vahetu sund on isiku, looma või asja mõjutamine füüsilise jõuga, erivahendi või relvaga. Erivahend on loom või asi, mis on ettenähtud isiku, looma või asja füüsiliseks mõjutamiseks ning mis ei ole relv. Relv on tulirelv või muu relv relvaseaduse tähenduses. (Korralduseseadus, 2014) Maksu- ja Tolliametis on tolliseadusest (Tolliseadus, 2017) lähtuvalt lubatud kasutada mitmeid erivahendeid (nt. käeraud, teenistusköer) ja relvi (kül-, gaasi- ja tulirelvad). See nõuab ametnikelt spetsiaalset ettevalmistust, mis sisaldab turvataktikat, õiguslikke aluseid, enesekaitset ja relvade (nui, gaasipihusti, teenistuspüstoli) koolitust, erinevate tehnikate ja võtete omandamist.

Lõputöö **aktuaalsus** tuleneb Maksu- ja Tolliameti 2021 aasta arengukavast. Arengukavas on välja toodud ühiskonnakaitse eesmärk – rakendada järelevalvelisi meetmeid, mis on suunatud tollikuulekuse suurendamisele. Oluline on organisatsioonina olla efektiivne ning parima tulemuse saavutamiseks peavad järelevalvelised tegevused olema hästi sihitud, võimalikult mõjusad ja läbi viidud süsteemselt. (Maksu- ja Tolliamet, 2021, lk 17) Seetõttu peavad ka tolliametnikud igas olukorras olema valmis (mentaalselt ja füüsiliselt) kasutama vahetat sundi ja seda ka õigesti rakendama. Töö muudab aktuaalseks ka Ukrainas eskaleerunud sõda.

Tolliametnikud, kes töötavad piiril peavad olema valmis kaitsma eelkõige iseennast ning oma kaaskolleege ametist seest kui ka teistest ametkondadest. Piiril teeb toll koostööd piirivalvega ning maailmas toimuvaid sündmusi arvesse võttes, peab olema iga ametnik valmis agressiivse isikuga tegelemiseks.

Siseministeriumi Siseturvalisuse arengukavas on viis põhimõtet turvalise Eesti loomisel. Üheks põhimõtteks on, et probleemide lahendamisel kasutatakse ajakohaseid, mõjusaid, nutikaid ja optimaalseid lahendusi. (Siseministerium, 2020, lk 7) Siinkohal on oluline, et ametnike väljaõpe oleks järjepidev. See võimaldab teadmisi kontrollida ning tõhustab valmisolekut vajadusel vahetut sundi kasutama. Kui ametnik ise tunneb end teadlikult ja enesekindlalt, on ka valikud, millist vahendit kasutada, mõistlikumad.

Lõputöö on **uudne** kuna varasemalt on vahetu sunni kasutamise kohta kirjutatud kaks lõputööd aastatel 2011 ja 2012. Popp (2011) kirjutas lõputöö vahetu sunni rakendamisest politseis Lääne prefektuuri näitel. Aasta hiljem tegi Teder (2012) lõputöö vahetu sunni rakendamisest politsei järelevalvealalises tegevuses, mis põhines samuti Lääne prefektuuri näitel. 2020 aastal tegi Arutamm lõputöö jõu, erivahendi ja teenistusrelvade kasutamise valmisolekust Maksu- ja Tolliametis. Töös uuris Arutamm Maksu-ja Tolliameti uurimisosakonna valmisolekut relva ja erivahendite kasutamiseks igapäevatoös. Vahetu sunni kasutamine on ka tollis üsnagi uus teema ning sellele on rohkem tähelepanu hakatud pöörama alles mõned aastad tagasi. Maksu- ja Tolliametis ei ole tehtud uuringuid vahetu sunni kasutamise kohta.

Lõputöös uuritakse Soome kogemust. Soomes on toll eraldiseisev ametiasutus ning ei ole liidetud maksuameti, piirivalve ega politseiga.

Töö uurimisprobleem tuleneb tolli igapäeva tööst, kus aeg ajalt ametnikud peavad rakendama ka vahetut sundi. Olukorrad, kus tuleb kasutada füüsilist jõudu, erivahendeid või relvi, ei ole tolli töös igapäevased.

Eelnevalt tulenevalt püstitatakse **uurimisprobleem** küsimusena: Kuidas suurendada tolliametnike valmisolekut vahetu sunni kasutamise osas?

Uurimisprobleemist lähtudes on püstitanud autor järgmised **uurimisküsimused**:

1. Milline on tolliametnike väljaõpe vahetu sunni osas?
2. Millised probleemid esinevad väljaõppes?
3. Mis on võimalikud lahendused väljaõppe parandamiseks?

Lõputöö **eesmärk** on välja selgitada peamised võimalused, kuidas parandada ametnike valmisolekut vahetu sunni kasutamiseks tolli töös.

Eesmärgi saavutamiseks püstitas autor järgmised **uurimisülesanded**:

1. Teoreetiliste allikate analüüsi kaudu uurida vahetu sunni kasutamise ettevalmistust mujal maailmas.
2. Intervjuude ja küsitluste kaudu selgitada välja väljaõppes ja igapäevatöös esinevaid probleeme ja kitsaskohti.
3. Teooria ja empiirilise sünteesi tulemusel pakkuda välja parimad lahendused, kuidas väljaõpet parandada.

Töö koosneb kahest osast: teooria ja empiiriline uuring. Teooria osas kirjutab autor vahetu sunni seaduslikust alusest ning ettevalmistusest kasutada füüsilist jõudu, erivahendit, gaasi- või külmrelva. Töö empiirilises osas kirjutab autor vahetu sunni rakendamisel esinevatest probleemidest tolliametnike töös. Metoodikana kasutab töö autor kvalitatiivset uurimismeetodit. Autor viib läbi küsitlused tolliametnikega, kes oma töös peavad olema valmis kasutama vahetut sunni. Lisaks viib autor läbi kaks eksperdiintervjuud, üheks intervjuueeritavaks on Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhataja ning teine intervjuueeritav on Soome sideohver. Töös võrdleb autor Eesti ja Soome tolli ettevalmistust ametnikele vahetu sunni kasutamiseks. Selgitab välja, kuidas saaks parandada tolliametnike ettevalmistust. Töö teine osa lõppeb järelduste tegemisega.

1. VALMISOLEK RAKENDADA VAHETUT SUNDI

Vahetu sunni kasutamise õigus Maksu- ja Tolliameti ametnikele tuleneb Tolliseadusest, seega on oluline töös välja tuua ka seadusest tulenevad õigused. Korrakaitseadusest lähtuvalt on vahetu sund isiku, looma või asja mõjutamine füüsilise jõuga, erivahendi või relvaga. Erivahend on loom või asi, mis on ettenähtud isiku, looma või asja füüsiliseks mõjutamiseks ning mis ei ole relv. Relv on tulirelv või muu relv relvaseaduse tähenduses. (Korrakaitseadus, 2014) Vahetu sund on haldussunni vahenditest inimese põhiõigusi kõige riivavam ja nõuab ametnikelt õiguslikku, tehnilist kui ka psühholoogilist ettevalmistust (Laaring, *et al.*, 2017, lk 224).

1.1. Õiguslik, tehniline ja psühholoogiline valmisolek kasutada vahetut sundi

Vahetut sundi rakendav ametnik peab olema teadlik õigusaktidest, mis seda reguleerivad. Samuti peab tal olema ülevaade tehnilistest vahenditest ja relvadest, mida ta selleks kasutab. Oluline on ka psühholoogiline ettevalmistus. Lisaks on oluline ka analüütiline teadlikkus, mis tähendab toimunud juhtumite analüüsi ja sellest õppimist.

Vahetut sundi tuleks kasutada viimase abinõuna ohtliku olukorra kontrolli alla saamiseks. Selle rakendamisel on oluline, et ametnikud suudaksid vahetut sundi kasutada proportsionaalselt ja tõhusalt. Otsused peavad olema kiired ning meetmed mõistlikkuse ja vajalikkuse printsiipi arvestades. Suur hulk empiirilisi uuringuid näitab, et paljud tegurid mõjutavad tunnetuslikku töötamist negatiivselt. On vähe uuringuid, mis uurivad jõu kasutamise erinevate meetmete mõju, vaatamata suurele hulgale kirjandusele, mis hõlmavad surmavaid kui ka mittesurmavaid jõu kasutamise liike. Tehtud uuringud keskenduvad peamiselt meetmete sõnastamisele. Olukorrad, kus ametnikud seisavad silmitsi jõu, erivahendi või relva kasutamise vajadusega teevad nad põhjendamatu otsuseid, mis põhinevad varasematel teadmistel või kogemustel. Pingelises olukorras otsuse tegemist mõjutavad veel erinevad stressorid,

ametniku isiksus, kogemus, hoiakud, kurjategija tunnused. (Jefferis, *et al.*, 2011, pp. 81; Rajakaruna, *et al.*, 2017, pp. 509)

Jõu, erivahendi või relva kasutamisel tuleb hinnata kõigepealt selle vajalikkust ja seaduslikkust esitades küsimuse, kas isikut on vaja kinni pidada. Kui vastus sellele küsimusele on jaatav saab edasi analüüsida vahetu sunni meetme valikut ning selle kasutamise proportsionaalsust. Sõltumata raskusastmest peab ametnik ületama isiku võitlustahet või võitlusvõimet, et saada olukord kontrolli alla. Näitena saab tuua olukorra, kus ametnik soovib kinni võtta isiku, kes on ennast veeretanud palliks ning paneb käed kokku enda eest. Sellises olukorras on ametnikul valikud, kas proovida isikut veenda ning anda suulised korraldused, et ta paneks ise vabatahtlikult käed selja taha. Teise valikuna kasutada isiku suhtes füüsilist jõudu koos käeraudade paigaldusega. (Cyr, K., 2016, pp. 666, 670)

Jõudu võib kasutada ainult ebaseadusliku agressiooni vastu. Tegu ei pea ilmingimata olema vastuolus seadusega, kuid kui rünnak ei ole õigustatud on sellel, keda rünnatakse, õigus kasutada enda kaitsmiseks jõudu. Jõu kasutamine peab olema vajalik ja eesmärgipärane. Kui on vähegi teisi võimalusi, kuidas olukorda lahendada, siis peaks vältima jõu kasutamist. Lisaks peab jõu kasutamine olema proportsionaalne ähvardava olukorraga. Pelgalt õigus elule ei anna õigust reageerida kaitsva jõuga enamikul enesekaitsejuhtumites, kus inimese elu ei ole ohus. (Kaufman, 2004, pp. 20-22)

Vahetut sündi rakendava ametniku **õiguslane teadlikkus** tähendab, et ollakse kursis vahetu sunni regulatsioonidega. Ametnik on treenitud ja oskab ohtlikus olukorras sunni vahendeid kasutada proportsionaalselt. Ametnike õiguslane teadlikkus on oluline, kuna vahetu sunni kasutamise juhtumid võivad jõuda ka kohtusse. Kohtud on korduvalt tunnistanud, et dunaamilistes olukordades osalevatel ametnikel ei ole otstarbekas ega ka võimalik kasutatud jõudu täpselt mõõta. Lisaks on kohtud kinnitanud, et politsei hoidub strateegiast, mille kohaselt üritatakse kasutada vähimat vajalikku jõudu, mis võiks eduka eesmärgi saavutada. Nad tunnistavad, et see tooks kaasa asjatu ohu nii endale kui teistele. (Cyr, K., 2016, pp. 672)

Ametnike füüsilise jõu kasutamisega kaasnevad sageli vaidlused ning väited selle liigse ja ebaproportsionaalse kasutamise kohta. Kui suur osa jõu kasutamist käsitlevast akadeemilisest kirjandusest keskenduvad olukorra ja asjasse puutuvate isikute tunnustele, siis varasemad uuringud soovivad, et ametnike sekkumist uurides tuleks keskenduda hoopis laiemale kontekstile. Seal hulgas sellele, mis valdkonnas ja organisatsioonis see esineb. (Boivin, R., 2017, pp. 374)

Eestis on vahetu sund reguleeritud Korrakaitseseaduses, mille alusel vahetut sundi võib kohaldada ainult juhul, kui isikule kehtiva haldusaktiga ohu väljaselgitamiseks, tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks pandud kohustuse täitmise tagamine muu haldussunnivahendiga ei ole võimalik või ei ole õigel ajal võimalik. Vahetut sundi ei ole lubatud kohaldada ütluse, arvamuse või seletuse saamiseks. Kui vahetu sunni kohaldamisega tekitatakse isikule kehavigastus, on korraaitse organ kohustatud tagama isikule esimesel võimalusel esmaabi andmise ning vajaduse korral kiirabi kutsumise. (Korralaitseseadus, 2014)

Maksu- ja Tolliameti ametnikele kehtivad erisused vahetu sunni kasutamisel ning need tulenevad eriseadustest. Tolliseaduse alusel on Maksu- ja Tolliameti ametnikel õigus kasutada vahetut sundi kõikide meetmete kohaldamisel ning on välja toodud vahetu sunni vahendite loetelu (Tolliseadus, 2017). Vahetut sundi on lubatud kasutada ka tubakaseaduse ja vedelkütuse seaduse alusel. Maksukorralduse seaduse alusel on vahetu sunni kasutamine lubatud näiteks §32 kohaldamisel, kui on vaja tuvastada isikusamasust.

Füüsilise jõu kasutamine tähendab isiku, looma või asja vahetut füüsilist mõjutamist. See võib seisneda näiteks isiku kinni hoidmises, kõrvalelukkamises või ärakandmises, looma tagasi tõrjumises. Käsitsivõitluse või enesekaitse võtted saab intensiivsuse järgi jaotada kolme kategooriasse:

- Kerge füüsiline jõud, mille puhul on kontakt passiivne või suunav. Tekitatakse füüsiline takistus, suunamine, haare õlast, jõuga lähenemise takistamine;

- Keskmise füüsilise jõud, mille puhul mõjutatakse isikut aktiivselt. Kasutatakse kinnipidamise ja edasitoimetamise võtteid, heiteid, kinnihoidmise tehnikat ja kaitsetehnikat löökide eest;
- Raske füüsilise jõud, mille rakendamine hõlmab endas potentsiaalset ründaja tervist ohustada võivat tehnikat, selleks võib olla löögid.

Füüsilise jõu kasutamine on vahetu sunni esimene ehk vähim kahju tekitav aste, kuid oluline on see juures arvestada ka selle kohaldamise proportsionaalsust. Raskemat liiki füüsilise jõu kasutamine võib oma intensiivsusest sarnaneda erivahendi, külm- või gaasirelva kasutamisega. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 222)

Tehniline valmisolek tähendab, et ametnik tunneb füüsilise jõu kasutamise meetodeid, erivahendeid ja relvi, sest töös tuleb ette olukordi, kus ametnikud peavad olema valmis kasutama vahetut sundi, seda kas füüsilise jõu, erivahendite või relvade näol.

Jõuga isiku kontrolli alla saamine ning käeraudade kasutamine nõuab rohkem kui lihtsalt teisest suurem ja tugevam olla. See nõuab märkimisväärset arvulist eelist, õigete võtete kasutamist ja tehnilist oskust ning ka siis on see väga raske. See tähendab, et üks asi on panna käed raudu inimesel, kes osutab füüsilist vastupanu, teine asi on lõpetada isiku poolt vägivaldne rünnak, millega ta üritab ametnikule kehavigastusi tekitada. (Cyr, K., 2016, pp. 671)

Eestis on tolliametnike tehnilist valmisolekut reguleeritud Tolliseaduse (2017) paragrahvis 67 on loetletud erivahendid, mida võivad Maksu- ja Tolliameti ametnikud kasutada. Lubatud erivahendid on:

- 1) käeraud;
- 2) eriotstarbeline valgus- ja heliseadeldis;
- 3) eriotstarbeline värvimis- ja märgistusvahend;
- 4) suitsu-, heli-, valgus- või muud efekti või pisaravoolust või valuaistingut esile kutsuvad granaadid ja padrunid;
- 5) teenistusköer.

Samas paragrahvis on välja toodud ka Maksu- ja Tolliameti teenistusrelvad. Külmrelvadest on lubatud kasutada kumminuia kui ka teleskoopnuia, lisaks on teenistusrelvadeks gaasirelvad (gaasipihusti) ning tulirelvad. (Tolliseadus, 2017)

Laaring ja teised on välja toonud, et mõned erivahendid võivad kasutusel olla ka muul eesmärgil, teenistuskooera kasutamine võib patrullimisel või kadunud inimese otsingul olla tavaline töövahend. Sellisel juhul ei kasutata erivahendit vahetu sunni vahendina kuna isikut ei sunnita tegevusele või tegevusest loobuma, samuti ei piirata tema põhiõigusi. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 222)

Teiste vahenditena võib tolliametnik kasutada relvi. Relv on korrakaitseaduse §78² järgi politsei või seaduses sätestatud juhul muu korrakaitse ametnikul lubatud teenistusrelv. Sama paragrahv lubab teenistusrelvadena kasutada gaasi-, külm- ja elektrišokirelvi. Relvaseaduse § 3 lg 1 p 2 järgi on teenistusrelv relv, mis on seadusega ettenähtud avalikku võimu teostavatele valitsusasutustele. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 222-223)

Tehnilise valmisoleku juurde käib ka teadlikkus erivahendite hoidmisest. Maksu- ja Tolliameti ametnike erivahendite kandmise ja hoidmisekorra kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega. Samuti kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega Maksu- ja Tolliameti ametnike enesekaitsevahendite loetelu ning enesekaitsevahenditele esitatavad nõuded. Enesekaitsevahendid on vahetu sunni kohaldamisel ametniku või teenistuslooma füüsilise ohutuse tagamiseks kasutatavad esemed. (Tolliseadus, 2017)

Kolmas oluline komponent on **psühholoogiline valmisolek**. Psühholoogiline valmisolek on see, kui inimene häälestub tegutsema, mis väljendub tegutsemisvalmiduses, millega kaasneb vaimne pinge. Psühholoogilist valmisolekut arendatakse läbi psühholoogilise ettevalmistuse, kasutades inimese eelnevid isiklikke kogemusi ja teadmisi. Psühholoogilise valmisoleku korral mobiliseeritakse kõik jõud edukaks tegevuseks konkreetsel ajahetkel. Renden jt (2014, pp. 101) tõid oma artiklis välja, et ametnike võime relvast tulistada väheneb pingelistes olukordades, kus

ametnikul tekib kõrge ärevus. Kui ärevuse tase on kõrge, on ametnikul raskem suunata oma tähelepanu eesmärgi täitmisele kuna ta keskendub ellujäämisele. Uuringute tulemused on näidanud, et ärevates olukordades väheneb ametnike tajus keskenduda enda kaitsmisele ning vastase kinnipidamisele. (Renden, *et al.*, 2014, pp.101)

Vahetut sündi rakendavad ametnikud peavad olema psühholoogiliselt ette valmistunud rasketes olukordades. Kõik riiklikud jõustruktuurid erinevad oma olemuselt teistest organisatsioonidest, sest need on kõrgema riskiga organisatsioonid ning seal töötavad ametnikud seisavad regulaarselt silmitsi ettearvamatute, ootamatute ja kontrollimatute olukordadega. Lisaks peavad ametnikud nende ohtudega silmitsi seisma ebaideaalsetes tingimustes, sealhulgas pimeduses või võõral territooriumil. Taolistes olukordades tekib instinktiivne ellujäämisreaktsioon võitle või põgene, millega kaasnevad negatiivsed emotsioonid nagu ärevus, hirm ja viha. See juures on oluline märkida, et kuigi võitle või põgene on füsioloogiline protsess võivad psühholoogilised protsessid mõjutada selle reaktsiooni väljalülitamist. Pingelistes olukordades võib ametnikel tekkida tunnelnägemine ning märkamata jääda neid ümbritsev. Seetõttu alustatakse ametnike väljaõpet juba koolis, et nad oleksid tulevikus võimalikult valmis pingelistes olukordades toime tulema. (Andresen & Gustafsberg, 2016, pp. 2; McCarty & Lawrence, 2016, pp. 264)

Vahetu sunni kasutamise juurde käib ka **analüütiline teadlikkus** s.t. kuidas jõudu ja jõu määra olukorras valiti. USA-s on läbi viidud neli sõltumatut uurimust, milles on püütud koguda õiguskaitseasutuste andmetes sisalduvat teavet, et hinnata jõu kasutamist ja selle määra. Selleks kasutati USA õiguskaitseasutuste küsitlusi. Kuigi kõik need hõlmasid osariikide ja kohalike üldotstarbeliste õiguskaitseasutuste uuringuid, erinesid nad suuresti oma valimi suuruse ja laadi, asutuste küsitlustele vastamise määra ja vastanud asutuste poolt jõukasutust puudutavate küsimuste vastamise määra poolest. Uuringud erinesid ka selle poolest, kuidas jõudu ja jõu määra määrati ja mõõdeti. Need neli ametkondade uuringut on üsna järjekindlad selles osas, milliseid käitumisviise nad jõu mõõtmisel arvesse võtavad. Kõikides varasemates jõu kasutamise uuringutes on üks järjepidev järeldus see, et mis tahes liiki jõu kasutamine on haruldane nähtus. (Garner, H. J., *et al.*, 2018, pp. 5, 8)

Phillips (2010, pp. 197-207) uuris ametnike arvamusi jõu kasutamise kohta. Arvamuste uurimine ebavajaliku jõu kohta on oluline nii teoreetilistel kui ka poliitilistel põhjustel. Uurimise alla võeti kolm tegurit: kurjategija omadused, ametnike omadused ning intsidendi juriidilised ja õigusvälised aspektid. Uuringu käigus selgus, et ametnikud nõustuvad teatud tüüpi tarbetu jõu kasutamisega ja tõenäoliselt ei teavita nad üleliigse jõu kasutamisest oma juhte. Siiski ei aktsepteerita kõiki ebavajaliku jõu liike ning leidub viiteid sellele, et teatud tüüpi ebavajaliku jõu kasutamisest teavitatakse ka juhte. Ametnikud õpivad varakult ära, et töös tuleb ette vigu ning vaikimine pakub neile kaitset. Omavahel hoitakse saladusi kuna see võimaldab neil töötada mitmetähenduslikus töökeskkonnas. (Phillips, S.-W., 2010, pp. 197-207)

Valmisolek kasutada vahetut sundi koosneb mitmest erinevast komponendist. Kõiki neid komponente on oluline arendada, et saavutada üldine valmisolek. Mida tugevamad on õiguslik, füüsiline ja psühholoogiline valmisolek seda parem on ametniku valmisolek rakendada vahetut sundi.

1.2. Ametnike ettevalmistus vahetu sunni valmisoleku suurendamiseks

Ametnike teadmiste pidev arendamine ja süsteemne koolitus on aluseks, et neil oleks valmisolek vahetut sundi õiguspäraselt kasutada. Alapeatükis käsitletakse võimete pideva arendamist tähtsust, väheste teadmiste probleemi, süsteemset koolitust ja teadusuuringute olulisust.

Sotsiaalsete ja majanduslike tingimuste muutlikkus nõuab kaasaegselt inimeselt kiiret kohanemist ümbritseva reaalsusega. Muutustega kohanemine tähendab muuhulgas olemasolevate võimete, oskuste ja pädevuste arendamist ning mõnikord ka piiride ületamist. Piiride murdamine, silmaringi ja maailmavaadete avardamine ning uute väärtuste saamine toimub läbi erinevate inimese enesearengule suunatud laienemistegevuste. (Kordaczuk-Was & Sosnowski, 2011, pp. 317)

Vahetut sundi rakendav ametnik peaks väärtustama **pidevat õppimist ja enesearengut**. Enesearengut võib võrrelda tee leidmisega, mis ei ole üksainus konkreetse ja kindla tulemusega ülesanne, vaid pidevate muutumiste, individiks saamise ja eneseteostuste protsess. Eneseteostuste kaudu saavutatavad muutused tähendavad inimese võimetest ja püüdlustest tulenevat paranemist ja arengut. Eneseõppe teemat käsitlevad õpikud annavad palju informatsiooni professionaalse arengu ning täiendõppe olulisusest töö tulemuslikkuse tõstmisel. Ametnike seisukohalt võimaldavad sellised enesearengumeetodid organisatsiooniüksustel paremini eesmärke saavutada, kuna need on seotud võimalustega mõjutada ülesannete täitmise kvaliteeti. Lisaks on neil ka positiivne mõju raskuste ületamisele tööülesannete täitmise ajal. (Kordaczuk-Was & Sosnowski, 2011, pp. 317-318)

Enesearengut rõhutatakse ka Poola uuringus, kus sealsed politseiametnikud tõdesid, et enda pidev harimine ja huvide arendamine muudab ametiülesannete täitmise lihtsamaks. Nende arvates on rahuolu saavutamise kui ka sellest tulenevalt ka igapäevatööga hästi toimetuleku peamiseks tingimuseks enda ning oma huvide arendamine. Samuti märkasid uuringus osalenud ametnikud, et hoolitsus igakülgse enesearengu eest võimaldab paremini kohaneda nii sotsiaalses kui ka töökeskkonnas toimuvate muutustega. Nad seostavad seda professionaalse edutamisega seotud hüvedega kuna enamasti soovivad ametnikud karjääriredelil tõusta. Küll, aga tõdes suur hulk ametnikest, et organisatsiooni korraldatavad kursused ei aita kaasa nende enesearengule. Lisaks toodi välja asjaolu, et ametnikel ei ole võimalus osaleda täiendkoolitustel kuna puudub kõrgema ülemuse nõusolek koolitusel osaleda või puuduvad neile huvi pakkuvad täiendkoolitused. Täiendkoolitusi erinevates struktuuriüksustes korraldatakse tavaliselt perioodiliste eriala- ja täiendkursuste vormis. Sinna hulka kuuluvad seminarid, konverentsid, töötoad, konsultatsioonid kui ka kiirkursused ja nõustamised. (Kordaczuk-Was & Sosnowski, 2011, pp. 318, 322-323)

Probleemid vahetu sunni kasutamisega on sageli seotud **väheste teadmistega**. Vähesed teadmised jõu kasutamise kohta on seletatavad teadmiste puudumisega konkreetsete oskuste ja võimete kohta, mida ametnikelt nõutakse, et toime tulla

olukordades, kus on vaja kasutada jõudu. Teadmised selles valdkonnas on kõige rohkem arenenud Hollandis, kus on tuvastatud mitmeid pädevusi, mis suunatakse ametnike koolitustele. Nende pädevuste hulka kuuluvad probleemianalüüsivõime, suhtlemisoskus, stressijuhtimine ning koostöö oskus. Vaatamata arengule Hollandis ei ole Euroopas tehtud piisavalt uuringuid selle edendamiseks ega kinnitamiseks. Kui eelnevalt mainitud pädevused on aluseks koolitusprogrammidele on oluline, et uuringuid tehes võetaks arvesse tuvastatud pädevuste usaldusväärset erinevates ametkondades. Samuti on oluline, et tööprotsess areneks alates pädevustest kuni viisideni kuidas ametnike kõige efektiivsemalt koolitada ja arendada, seejuures hinnates nende oskusi pädevuste täitmisel. (Rajakaruna, *et al.*, 2017, pp. 509)

Väheste teadmistega seisis silmitsi ka Läti tolliametnikud. 1994. aastal sõlmis Riia Tehnikaülikool riigitulundusametusega lepingu tolliametnike koolitamise kohta. Nii korraldati Insener Majandusteaduskonna raames "Rahvusvaheline äri- ja tolliinstituut", kus tolliametnike hakati koolitama nelja-aastase kutseprogrammi alusel: "Tollimaja ja maksude kontroll". Kuid ainult ühest programmist ei piisanud ilmselgelt selleks, et tõsta Läti tolliametnike kutsetaset nii lühikese aja jooksul. (Jevinga, 2005, pp. 59-61)

Kolledži sisese koolitusprotsessi korraldamisega oli seotud palju probleeme:

- Kogemuste puudumine hariduslike tolliprogrammide arendamise valdkonnas ja analoogide puudumine;
- Kvalifitseeritud õpetajate puudumine eriainetes;
- Koolituskirjanduse puudumine;
- Ebapiisav rahastamine, st ruumide, arvutiruumide puudumine.

(Jevinga, 2005, pp. 59-61)

Tolliametnike teadmiste suurendamisel on kindlasti oluline **süsteemne koolitus organisatsioonis**. 20. sajandil laienesid jõustruktuuride haridus ja -koolitus süsteemid märkimisväärselt üle kogu maailma. Neid peeti professionaalsuse ja moderniseerimise nurgakivideks. Jõustruktuurides hakati koolitust pidama väga oluliseks osaks hariduse omandamisel kuna sellel on oluline mõju üksikisiku tulemustele ja

organisatsioonilistele muutustele. Väljastpoolt vaadatuna nähti koolituste läbi viimisega võimalust ametkondade töös esinevate vigade parandamiseks ning kogu asutuse reformimiseks. (Cordner & Shain, 2011, pp. 281)

Erinevate õppemeetodite rakendamine on efektiivseks väljaõppeks oluline. Enamik lääneriikide jõustruktuuride õppeasutusi ühendab õpinguid praktilise väliõppega, kus õpilased saadetakse praktikale, et õppida, arendada ja tutvuda ametniku rolliga ning sotsialiseerida ametiga. Rahvusvaheliselt on levinud praktika, kus õpilane (kadett) pannakse kokku kogunud ametnikuga, kellel on pikaajaline kogemus. Õpilased veedavad suure osa ajast töötades koos juhendajaga ning mentorlus toimub ühiselt tööülesandeid täites. (Hoel, 2020, pp. 576-577)

Ametnike ettevalmistamisel soovitatakse lisaks jõu, erivahendite ja relva kasutamise oskustele treenida ametnike taju- ja otsustamisoskusi. Tavaliselt kasutatakse ametnike jõutreeningutel nii loengu- ja stsenaariumipõhist koolitust kui ka harjutatakse lasketiirus relva kasutamist. Loengupõhine õpe annab ametnikele teadmisi poliitika ja seadusandluse kohta. Stsenaariumipõhine õpe, kus kasutatakse reaalses rollimänge või arvutipõhiseid simulatsioone võimaldab ametnikel rakendada oma teadmisi ja oskusi praktikas. Kuigi stsenaariumipõhise koolituse eesmärk on arendada ametnike taju-, otsustusvõimet ning otsuste tegemist, siis analüüsid näitavad koolituste läbiviimisel esineb puudusi. (Rajakaruna, *et al.*, 2017, pp. 509)

Tulevaste tolliametnike kutsealase koolituse pädevuse põhimõtte raames on teadlased pööranud olulist tähelepanu kutsealase pädevuse erinevatele aspektidele (sotsiaalne ja psühholoogiline pädevus; suhtluspädevus; struktuuriline ja individuaalne pädevus jne). Seal juures arvestades sellega, et üld- ja eriteadmiste, pädevuse ja oskuste õppimise ja omandamise protsess, mis suunab tulevasi spetsialiste täitma konkreetseid tööülesandeid, peab olema suunatud kutsealase pädevuse arendamisele. Sellest tulenevalt on teadlased süstemaatilise-komplekse põhimõtte kui tulevaste tolliametnike kutsealase koolituse omaduste osas pööranud tähelepanu tolliteenistuse spetsialistide koolitussüsteemile, mis annab praktilise orientatsiooni õppekava ja programmide, haridusprotsessi teaduslikele ja analüütilistele aspektidele, määratleb

probleemid ja haridusprotsessi hindamise. Paljud teadlased on analüüsinud tulevaste tolliametnike kutseõppe määratlemise probleemi: ühelt poolt täpsustavad nad selle seost haridussüsteemiga, teiselt poolt toovad välja teadmiste, pädevuse ja oskuste omavahelise seose eripärad ning lõpuks selle sotsiaalse rolli kaasaegses ühiskonnas. Nad on erinevate allikate analüüsi käigus tuvastanud mitmeid "kutsealase koolituse" määratluse suundi. (Korzhyńska, 2015, pp. 110,114)

Teadusuuringud vahetu sunni kasutamise probleemide kohta on vajalikud, et suurendada ametnike valmisolekut ja koolituste kvaliteeti. Gullion jt (2021, p. 21) viisid 2021 aastal läbi uuringu jõustruktuuride jõu kasutamise juhtumite kohta. Uuringus analüüsiti eelkõige korduvate juhtumite sagedust ning kui kergelt ametnikud jõudu kasutasid. Samal aastal uurisid Lanionu jt (2021, pp. 6-7) kas ametnike suhtlemine inimestega, kellel esineb raske vaimuhaigus põhjustab rohkem või vähem jõu kasutamist ning vigastusi, kui võiks eeldada elanikkonna tasemel. (Gullion, *et al.*, 2021, pp. 21; Lanionu, *et al.*, 2021, pp. 6-7)

Gullion jt (2021, pp. 21) leidsid uuringus saadud tulemusi analüüsides ja järeldusi tehes mitmeid võtmekohti, mis mõjutasid jõu kasutamise valmidust ja sagedust. Oluline roll selles on karjääri alguses saadud väljaõpe ja juhendamine. Lisaks põhioskuste õpetamisele, kuidas rakendada, on vaja ka pöörata tähelepanu suhtlemisoskuse parandamisele kui ka ametniku vaimsele tervisele ja heaolule. Uuringu käigus selgus, et ametniku esimesel tööaastal tuleks sündmuskohtadel teostada järelevalvet olukordades toimetulekule. Kui kasutusel on videokaamerad (pardakaamera, vormikaamera) on võimalik hiljem olukorrad üle vaadata ning analüüsida. Seeläbi on võimalik tuvastada probleemsed käitumised, mis esinevad reaalsetes olukordades ning mis ei pruugi tekkida koolitustel ning treeningutel. Samuti saab sündmuskoha videoid kasutada koolides õppematerjalina. (Gullion, *et al.*, 2021, pp. 21)

Lanionu jt (2021, pp. 6-7) uuringust aga selgus, et rasket vaimuhaigust põdevad inimesed kogevad 12 korda tõenäolisemalt jõu kasutamist ning 10 korda tõenäolisemalt vigastusi kui raskete vaimuhaigusteta inimesed. Uuringu autorid

usuvad, et tehtud uuring edendab teaduslikku arusaama selle kohta, kuidas ametnik raske vaimse haigusega inimestega käitub. Lisaks ka praktilisi kaalutlusi selle kohta, kuidas ametnik peab tegelema üha suuremal määral vaimse tervise kriisidega, mida nad lahendama kutsutakse. Uuringus osalenud ametnikud ise arvasid, et nad ei ole isikule peale vaadates diagnoosimisel halvemad kui selleks koolitatud vaimse tervise spetsialistid, kuid nende hinnangud on ebatäiuslikud ning võivad sisaldada süstemaatilisi vigu. Laniyonu jt uuring annab tõendeid selle kohta, et jõu kasutamine on märkimisväärselt kõrgem inimeste vastu, kellel esinevad rasked vaimuhaigused. (Laniyonu, *et al.*, 2021, pp. 6-7)

Quinet jt (2003, pp. 279, 282) viisid läbi uuringu ametnike treenimise kohta. Levinuimad koolitus programmide lähenemised on kogukonnakeskne politseitöö ning politsei keskne politseitöö. Uuringus keskendusid Quinet jt just politsei kesksele lähenemisele, kus katsetati koolitus režiimi kahe politseiametnikest koosnevate gruppide peal. Nad leidsid, et kuigi politsei kesksel lähenemisel oli mõningaid positiivseid külgi, siis suures plaanis ei toimunud suuri muutusi. Eelkõige oli selline lähenemine kasulik noorematele politseinikele, kes õppisid rohkem eetika ja käitumise kohta. Samuti leidsid uuringu läbiviijad, et sarnaseid uuringuid tuleks korrata ning seda üle kogu maailma, erinevates politsei organisatsioonides. Politsei keskse politseitöö filosoofiat ja tavade rakendamise hindamine on nende arvates hädavajalik. (Quinet, *et al.*, 2003, pp. 279, 282)

Ettevalmistusel on suur roll vahetu sunni valmisoleku rakendamisel. See nõuab pühendumist, et arendada ja kinnistada nii õiguslikke teadmisi kui ka füüsilisi oskusi. Oluline on ka koolitajate pädevus ning pidev treening ja harjutamine.

2. MAKSU- JA TOLLIAMETI AMETNIKE ETTEVALMISTUS VAHETU SUNNI KASUTAMISEKS

2.1. Uurimismetoodika

Lõputöös on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvalitatiivses uurimuses püütakse uurida objekti võimalikult tervikuna ning uurimuse lähtekohaks on tegeliku elu kirjeldamine (Hirsijärvi, *et al.*, 2010, lk 152) . Tüüpilised meetodid on intervjuu, vaatlused ja dokumentide analüüsid (Õunapuu, 2014, lk 52). Kvalitatiivne meetod on valitud kuna selle tüüpilised jooned sobivad käesoleva lõputööga. Töö andmekogumismeetodiks on kaks eksperdiintervjuud ning kvalitatiivne küsimustik, millele vastas kuus ametnikku. Intervjuude käigus saadud info on pigem subjektiivne põhinedes ametnike enda hinnangule, seega sobib just kvalitatiivne uurimismeetod.

Kvalitatiivses uurimuses võib andmestiku moodustada vaid üksainus juhtum või intervjuu, üheainsa kui ka mitme inimesega. Eesmärgiks ei ole otsida keskmisi näitajaid ega statistilisi seaduspärasusi. Eesmärgiks on uuritavat nähtust mõista. Andmete mahu määrab uurimuses, see mitu liiget uuritavasse rühma kuulub. Andmestik on piisav kui intervjuudes hakkab korduma juba öeldu. Kvalitatiivses uurimuses ei püüta tulemusi üldistada, vaid toetutakse Aristotelese ideele, et üksikus kordub üldine. Üksikjuhtumit piisavalt täpselt uurides, saab välja tuua nähtuse olulised jooned. (Hirsijärvi, *et al.*, 2010, lk 168-169)

Kvalitatiivsed küsimustikud on suhteliselt vähe standarditud. Sellise küsimustiku eelistamine tuleneb kvalitatiivse uurimistöö eesmärkidest, kogutud materjali jaoks kasutatakse sisuanalüüsi. (Õunapuu, 2014, lk 160-161) Intervjuu on ainulaadne andmekogumismeetod, sest seeläbi ollakse uuritavaga vahetus interaktsioonis. Intervjuu suureks eeliseks on võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida. Veel saab eelistena välja tuua, et tavaliselt uuritavad nõustuvad uurimuses osalema. Intervjueeritavaid on võimalik kergesti kätte saada ka siis, kui

soovitakse andmeid täiendada. (Hirsijärvi, *et al.*, 2010, lk 191-193) Struktureeritud intervjuus kasutatakse abivahendina ankeeti, küsimuste vorm ning järjekord on kindlaks määratud (Hirsijärvi, *et al.*, 2010, lk 195). Intervjueeritavate valimisel kasutas töö autor ettekavatsetud valimit, mille eesmärgiks oli valida välja töö eesmärgist lähtuvalt sobivaimad intervjueeritavad (Õunapuu, 2014, lk 143).

Intervjueeritavateks olid Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhataja ning Soome sideohvitser(tolliekspert). Intervjuu tolliosakonna juhatajaga kestis 20 minutit ning Soome sideohvitseriga 50 minutit. Mõlemad intervjuud on salvestatud ning hiljem transkribeeritud. Intervjueeritavad on oma ala eksperdid ja valdasid intervjuus käsitletavat teemat.

Teisena viis töö autor läbi kvalitatiivse küsitluse. Küsitlusel osalemise peamiseks kriteeriumiks oli, et igapäevaselt puutuvad nad kokku klientidega. Ning tööülesannete täitmisel peavad olema valmis kasutama jõudu, erivahendit või relva. Vastajate nimekiri on välja toodud tabelis 1.

Tabel 1. Vastajate sugu, vanus, tööstaaž, töövaldkond (autori koostatud)

Vastaja	Sugu	Vanus	Tööstaaž (Maksu-ja tolliametis)	Töövaldkond
Vastaja 1	Naine	37	15 aastat	Sisepiiri valdkond
Vastaja 2	Mees	35	11 aastat	Sisepiiri valdkond
Vastaja 3	Mees	50	29 aastat	Sisepiiri valdkond
Vastaja 4	Mees	52	1,5 aastat	Sisepiiri valdkond
Vastaja 5	Mees	44	23 aastat	Sisepiiri valdkond
Vastaja 6	Mees	55	29 aastat	Sisepiiri valdkond

Uuringu läbi viimiseks sai töö autor loa Maksu- ja Tolliameti sisekontrolli osakonnalt. Küsitletavate ja intervjueeritavate poole pöördus töö autor e-kirja teel, kus selgitas lõputöö teemat ning uuris, kas ametnik on nõus intervjuus osalema. Intervjuu toimumise aja ja vormi said intervjueeritavad ise valida. Autor võttis e-kirja teel ühendust 11 Maksu- ja Tolliameti tolliametnikuga, kellest 6 olid nõus küsitluses osalema, 1 keeldus ning 4 ei vastanud. Esialgselt oli plaan küsitlus läbi viia nii sisepiiri

valdkonna kui ka välispiiri valdkonna tolliametnikega. Kuna välispiiri valdkonna ametnike käest ei saanud töö autor vastused, jäid valimisse ainult sisepiiri valdkonna ametnikud. Seega saab küsitluste tulemusel ülevaate tollikontrolli sisepiiri valdkonnas töötavate ametnike ettevalmistusest vahetu sunni kasutamiseks.

Töö autor viis läbi 6 küsitlust Maksu- ja Tolliameti tolliametnikega, ajavahemikul 06.04 – 14.04. Kõik küsitluses osalenud tolliametnikud on sisepiiri valdkonnas, ning jagunevad kaheks. Kolm küsitletavat töötavad lennujaama reisiterminalis ning kaks sadama reisiterminalis. Küsitlused kestsid keskmiselt 30 minutit. Kolm nendest toimusid näost näkku, üks telefoni teel ning üks küsitletav soovis küsimustele vastata e-kirja teel. Töö autor ei avalikusta töös küsimustikule vastanute nimesid. Küsitluse ajal pani autor vastused kirja arvutisse kasutades Microsoft Wordi programmi.

Küsitluse ankeet koosnes 19 küsimusest (lisa 1), millele vastavalt vajadusele lisandus mõni täpsustav küsimus. Küsimustik oli üles ehitatud järgmiselt: esimesed küsimused (1-4) olid ametniku enda kohta, järgnesid küsimused (5-14) koolituste, treeningute ning olemasoleva varustuse kohta. Viimased küsimused (15-19) käsitlesid ametnike arvamust enda valmisoleku kohta.

Andmete analüüsimiseks kasutas töö autor kvalitatiivset sisuanalüüsi (Hirsijärvi, *et al.*, 2010, lk 210).

2.2. Intervjuude tulemused ja analüüs

Antud peatükis selgitab autor intervjuude ja küsitluse käigus saadud tulemusi ning analüüsib neid. Kõigepealt esitab autor intervjuude ja küsitluse tulemused ning kodeerimist kasutades tehtud koodipuud. Alapeatüki teine pool analüüsib saadud tulemusi.

Allolevas tabelis on kodeeritud Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhatajaga läbi viidud intervjuu. Intervjuu on jagatud kahte kategooriasse ning mõlemad kategooriad

koosnevad neljast koodist. Esimene kategooria on suunatud koolitussüsteemile ning teine vahetu sunni rakendamise valmisolekut suurendavatele koolitustele.

Tabel 3. Kategooriad ja koodid. Eksperdiintervjuu Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhatajaga (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1. Koolitussüsteem	Kood 1. Hinnang väljaõppele tervikuna Kood 2. Koolitussüsteemi positiivsed aspektid Kood 3. Koolitussüsteemi negatiivsed aspektid Kood 4. Koolitussüsteemi arendamise maht ja vajadus Alakood 4.1. Koolituste maht ja sisu Alakood 4.2. Koolitusmeetodite mitmekülgne rakendamine Alakood 4.3. Õppematerjalide kvaliteet Alakood 4.4. Tagasiside Alakood 4.5. Koolitajate kvaliteet
Kategooria 2. Vahetu sunni rakendamise valmisolekut suurendavad koolitused	Kood 1. Õiguslane teadlikkus Kood 2. Tehniline teadlikkus ja valmisolek Kood 3. Psühholoogiline valmisolek Kood 4. Analüütiline teadlikkus

Intervjuu alguses tuli intervjuueeritaval anda üldine hinnang praegusele tolliametnike vahetu sunni rakendamise väljaõppele. Tolliosakonna juhataja hinnang väljaõppele: „*Vahetu sunni kasutamise väljaõpe on minu hinnangul sellise rahuldaval tasemel, ta ei ole väga hea.*“. Hinnangu põhjenduseks oli, et kõiki tolliametnike ei saa võtta ühtsetel alustel kuna nende töospetsiifika ja tööülesanded on erinevad. Töö autor nõustub selle arvamusega, et kõiki tolliametnikke ei saa võtta ühtsetel alustel. Osa tolliametnikke tegeleb ainult tolliformaalsustega ning nende töö toimub kontoris, seega ei puutu nad klientidega kokku ja puudub ka vajadus vahetu sunni rakendamiseks. Viimase pooleteise aasta jooksul on hakatud rohkem tähelepanu pöörama statsionaarselt piiripunktides töötavate tolliametnike väljaõppele. Intervjuueeritava poolne hinnang piiripunktides töötavate ametnike väljaõppele: „*see on läinud rahuldavalt, aga kindlasti mitte ei saa öelda, et väga hästi*“. See tuleneb

suuresti sellest, et füüsilise ettevalmistuse olemasolu ei ole olnud nõutav ning seega on ametnike füüsiline vorm erinev.

Praeguse koolitussüsteemi üheks positiivseks küljeks tõi tolliosakonna juhataja välja, et Ida tollipunkti puhul teevad nad koostööd Politsei- ja Piirivalveameti kolleegidega väljaõppe ja treeningute puhul. Küll aga peaksid need treeningud olema palju tihedamad. Järjepideva treenimise ja harjutamise mõjul jäävad treeningutel õpitud liigutused lihasmällu ning paraneb reaktsioonikiirus. Seega ootamatus olukorras on lihtsam ennast kaitsta ning kasutada korrektseid treeningutel õpitud võtteid. Koolituste juures on oluline lisaks füüsilise ettevalmistuse koolitustele ka konfliktisituatsioonide lahendamise koolitused. Tolli tööpetsiifikast tulenevalt tuleb eelkõige olukordi lahendada sõnadega ja välditakse olukorra eskaleerumist selliseks, kus tuleks kasutada füüsilist jõudu või erivahendit. See aga ei tähenda, et ametnikud ei peaks olema valmis rakendama vahetut sundi, sest kunagi ei tea ette kuidas olukorrad lahenevad. Intervjueeritav ütles: *„Mul on väga hea meel, et meie Maksu- ja Tolliameti kolleegid ka teenindus osakonnast on loonud sellise koolituse nagu konfliktse kliendiga suhtlemine ja tegelikult enamuse konfliktseid situatsioone ju lahenevad alati sõnadega.“*

Vahetu sunni rakendamise koolitusi ei saa kõik ametnikud ning praegu on koolitamisega alustatud just nii-öelda kriitilisematest kohtadest. Sadama tollikontrolli talitus käib kontrollimas ka näiteks Paldiski sadamas, kus on olukord teine kui Tallinna reisiterminalides, seega on nende väljaõppele rohkem nõudmisi. Nad peavad käima regulaarsetel treeningutel ja igapäevaselt kannavad käeraudu, nulia ning pisargaasi. Samuti Sillamäe piiripunktis, kus toll töötab üksinda ja peab täitma ka piirikontrolli toiminguid, pööratakse rohkem tähelepanu ametnike koolitamisele ja täiendava varustuse hankimisele. On oluline, et tolliametnik suudaks kaitsta eelkõige iseennast. Seda on väga raske teha, kui puudub selleks vajalik väljaõpe ja/või vajalik varustus. Koolituste raames situatsioonitreninguid läbi ei viida, kuid tolliosakonna juhataja märkis, et selle aasta teisel poolaastal on see plaanis. Intervjueeritav lisas: *„Me tegelikult oleme alustanud ka selliste laua õppuse temaatikas. Me paneme lauale erinevad stsenaariumid ja kontrollime ära, et kuidas siis meie inimesed võtavad vastu*

otsuseid ja reageerivad.“ Ka koolitusmaterjalide osas on seis hetkel pigem kehv. Koolitusmaterjalide jagamine on jäänud instruktorite või konkreetse treeningu läbi viia peale. Süsteemseid käsiraamatuid ei ole Maksu- ja Tolliametis olnud ning erivahendite, külm- ja gaasirelvade kasutamine on ametnikele uus. Autor arvab, et koolitusmaterjalid ning käsiraamatud mängivad olulist rolli vahetu sunni rakendamise valmisoleku juures. Kui ei ole olemas teoreetilisi teadmisi on rakse ka praktiliselt hakata midagi rakendama.

Ametnike endi käest tagasisidet koolituste ning treeningute kohta ei ole küsitud. Enamasti liigub selline tagasiside läbi vahetute juhtide, kuid eraldi tagasiside küsitlust või muus formaadis ametnike arvamust küsitud ei ole. Siinkohal võib välja tuua, et käesoleva töö raames läbi viidud küsitluses uuritud ainult 6 ametniku arvamust, kuid ka juba sellest saab väikese ülevaate, mida ametnikud arvavad. Intervjuus tõi tolliosakonna juhataja välja: *„Ilmselt praeguses Ukraina sõja tingimustes, ja ka piirikontrolli ja piirirežiimi muutumised, ka kaubavahetus ja kõik muu sunnib tolli niikuinii ümber vaatama päris palju ka meie tolli tegevusi ja paralleelselt sellega siis hindama, mis tegevusteks me oleme valmis, muu hulgas ka jõu kasutamiseks.*“ Seega võiks siinkohal tulla kasuks suurema mahuline tagasiside küsitlus ja üldine aramus, et hinnata olukorda ning ametnike valmisolekut. Seeläbi saab paremini, milline on üldse vajadus täiendavate koolituste läbi viimiseks. Lisaks tõi intervjuueeritav välja asjaolu: *„kindlasti ka selline juhtumipõhine analüüs on hästi oluline ja seda teevad ka meie politsei kolleegid ja selle praktika peame kindlasti üle võtma ka endale.*“

Vahetu sunni rakendamise juures ei ole oluline ainult ametniku füüsiline vorm ning tehniline valmisolek. Olulist rolli mängivad ka õigusalsed teadmised kui ka psühholoogiline valmisolek. Kui ametnikul on ärevuse tase kõrge, on tal raske suunata oma tähelepanu eesmärgi täitmisele kuna ta keskendub ellujäämisele (vt käesolev töö lk 12-13). Tööle asuvad ametnikud on suures osas Sisekaitseakadeemia ja eelkõige just Finantskolledži lõpetanud tudengid. See on hea koht, kus alustada juba parema väljaõppe saavutamiseks. Intervjuus tõi ka tolliosakonna juhataja välja: *„me peame hakkama tegema tööd mitte ainult Maksu- ja Tolliametis vaid juba Finantskolledži ettevalmistuse ajal*“. Autor usub, et kui juba koolis käies peaksid õppurid käima

pidevalt treeningutel ning samal ajal õppima selgeks ka teoreetilised teadmised, siis edasi tööle asudes tuleb regulaarselt treeningutel osalemine loomulikult. Samuti võiks kaasneda sellega initsiatiiv saada paremaks ja harjutada olenemata sellest, kui palju reaalses elus tuleb ette olukordi, kus tuleb kasutada füüsilist jõudu või mõnda vahendit. Tolliosakonna juhataja: „*Praegu me oleme kustutamas tegelikult tulekahju, sest meil on olnud nagu ma ütlesin paar sellist tõsist intsidenti, mis panid mõtlema et ei ole õige jääda lootma abile nendes tingimustes kus abi ei pruugi olla piisavalt kiire.*“ Selliste sündmuste valguses on oluline hakata pöörama tähelepanu ametnike ettevalmistusele ja edasisele valmisolekule oma teadmisi ning oskusi rakendada.

Tolliametnike töös on vahetu sunni kasutamise vajadus kindlasti oluliselt madalam kui näiteks politseitöös. Seda enam nõuab selline situatsioon ametnikult nii vaimset kui psüühilist valmisolekut vahetu sunni kasutamiseks. Oskust õigesti hinnata olukorda ja valida sobiv vahend olukorra lahendamiseks, ning kindlasti ka tehnilisi oskusi relva või erivahendi kasutamiseks. Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhataja on öelnud: „*See on riigi usaldusvääruse küsimus, et kui ametnik ei suuda ise ennast kaitsta, siis on väga keeruline nõuda tema suhtes ka mingit austust. Ta lihtsalt ei sisenda turvatunnet.*“

Teisena analüüsib töö autor lähemalt Soome sideohvitseriga tehtud intervjuud, millised on intervjuu tulemused ning mida töö autor teada sai. Intervjuu koosneb kahest kategooriast: tolliametnike koolitussüsteem Soomes ning vahetu sunni rakendamise valmisolekut suurendavad koolitused. Esimene kategooria koosneb kahest koodist, millest teine kood omakorda jaguneb alakoodideks. Teine kategooria koosneb viiest koodist. Erinevus Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhatajaga tehtud intervjuu analüüsi ning Soome sideohvitseriga tehtud intervjuu analüüsi vahel on, et üks käsitleb Eesti ning teine Soome tolliametnike ettevalmistust ja valmisolekut vahetu sunni rakendamiseks.

Tabel 4. Kategooriad ja koodid. Eksperdiintervjuu Soome sideohvitseriga (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1. Tolliametnike koolitussüsteem Soomes	Kood 1. Hinnang väljaõppele tervikuna Kood 2. Koolitussüsteemi aspektid Alakood 2.1. Ametnike enesearengu motivatsioon Alakood 2.2. Tolliametnike erinevate tööliinide ettevalmistus Alakood 2.3. Koolituste maht ja sisu Alakood 2.4. Tagasiside Alakood 2.5. Koostöö politseiga
Kategooria 2. Vahetu sunni rakendamise valmisolekut suurendavad koolitused	Kood 1. Koolitusvajaduse määratlemine Kood 2. Õiguslane teadlikkus Kood 3. Tehniline teadlikkus (erivahendid, relvad ning sellealane koolitus) Kood 4. Analüütiline teadlikkus Kood 5. Koolitajate kvaliteet

Intervjuu alguses tuli välja esimene suurem erinevus ametnike ettevalmistuse osas. Kui Eestis baasettevalmistus saab üldjuhul alguse juba Sisekaitseakadeemiast, kuhu tudengid lähevad erialaseid teadmisi omandama ning seejärel alles tööle, siis Soomes sellist kooli ei ole. Soomes on võimalik omandada politseikoolis politseiharidus vastavalt kutse- või kõrgharidus, kuid tolliametniku kutse- või kõrgharidus suunda ei ole. Ametnikud võetakse tööle ning asutakse neid välja koolitama, õppeleping-koolitus formaadis. Soome sideohvitser ütles: „*Meile mitu aastat uusi töötajaid ei võetudki. Nüüd võeti umbes 30 töötajat üle Soome. See on selline õppeleping-koolitus formaat, tulevad kohe tööle ja siis hakatakse välja koolitama.*“. Lisaks tõi intervjuueeritav välja asjaolu, et aastakümneid tagasi, kui tema tolli tööle läks oli süsteem teistsugune, nimelt oli sel ajal ametnikele kahenädalane koolitus kursus, peale mida asuti kohe tööle. Siit saab järeldada, et aastate jooksul on vaadatud süsteeme üle ja hakatud leidma uusi lahendusi ja lähenemisi ametnike koolitamisele. Autor arvab, et ajaga kaasas käimine ning väljaõppe ja koolituste muutmine on oluline osa ametnike väljaõppes. Tulevaste ametnike väljaõppes on hakatud rohkem tähelepanu pöörama

füüsilise jõu kasutamisele, turvataktika reeglitele, erivahendite ja relvade kasutamise oskusele.

Töö autor palus intervjueeritaval hinnata milline on reaalne vajadus olla valmis vahetu sunni rakendamisteks Soome tolli töötajatel. Selgus, et selliseid olukordi tuleb ette vähem kui korra kuus. Suurem osa juhtumitest, kus tuleb kasutada käeraudu, on juhtumid, kus klient on purjus. Samuti iga kord kui leiab aset sündmus, kus ametnikud peavad kasutama füüsilist jõudu või erivahendit, gaasi- või külmrelva, tuleb juhtunust kirjutada raport. Soome sideohvitseri hinnang: „*Pisargaasi kasutamist võibolla tuleb ette korra või kaks aastas terves Soomes. Nüia kohta ma ka pole kuulnud, et oleks kasutatud vist üldse.*“ Intervjuu käigus selgus, et ka piiril töötavad tolliametnikud peavad paar korda aastas osalema treeningutel ning ühe korra aastas hinnatakse neid, kas läbivad eksami või ei. Autor leiab, et see on üks asi mis võiks ka Eestis tolliametnike treeningsüsteemi üle võtta. Ametnikele kohustuslikud treeningud paar korda aastas ning ühe korra, selline mida hinnatakse. Lisaks toimuvad Soomes ka koolitused erivahendite ja relvade (külm-, gaasi-, tulirelv) kasutamiseks. Koolituste ning treeningute läbi viijad on ise ka tolliametnikud, kes on läbinud palju koolitusi ning käinud ka politsei instruktorite juures juurde õppimas.

Ametnike enda motivatsiooni harjutada ning treeningutel osaleda on raske hinnata. Selle uurimiseks ei ole tehtud küsitlusi ega kuidagi muud moodi uuritud. Intervjueeritav ütles: „*Motiveerimist ei ole vaja kuna see on kohustuslik. Kindlasti osa on väga motiveeritud ja tahavad, osa on kindlasti, et jälle see asi ja mina ei taha mitte kuidagi.*“ Samuti lisas ta: „*Ma arvan, et see ei ole meil motivatsiooni küsimus vaid selle aja leidmine.*“ Küsitluses osalenute vastustes tuli välja sama asjaolu, et ka Eesti tolliametnikel on keeruline leida treeningutel osalemiseks. Suures osas on ka ametnike enda suhtumise küsimus. Kuna olukordi, kus tekib vajadus kasutada vahetut sundi on minimaalselt, siis võib tekkida küsimus, et miks nad peaksid üldse treenima ja harjutama, sest tõenäoliselt ei lähe vaja.

Ka Soomes teevad politsei, toll ja piirivalve omavahel koostööd. Neil on kolm ametkonda kõik eraldi asutused ja omavahel liidetud ei ole. Veel üks erinevus võrreldes Eestiga on, et seal ei liiguta ühest ametkonnast teise nii palju nagu Eestis.

Liikumist on pigem vähe, intervjuueritav tõi välja, et tihtipeale asuvad politseikooli lõpetanud tudengid alguses tööle tolli kuna neile ei ole pakkuda tööd politseis. Enamasti lähevad nad ikkagi mõne aja pärast politseisse tööle. Tolliametnikud tavapäraselt politseisse ei liigu kuna selle jaoks peaksid nad enne politseikooli lõpetama. Seega on Soomes ametkondade vaheline liikumine raskendatud, kuid selle eest on tollis töötavatel ametnikel sama haridus ja baasettevalmistus.

Soome sideohvitser hindab tolliametnike ettevalmistust kasutada füüsilist jõudu, erivahendit, külm- või gaasirelva heaks ning arvab, et ametnikud saavad hakkama. Kuna üle pika aja võeti Soomes tolli uusi töötajaid, keda hakati koolitama on süsteem uus ning intervjuueritav ei oska hinnata selle kvaliteeti, küll aga usub ta, et see on hea. Ta tõdes, et: *„Meil ikkagi kõik koolitajad on samad, kes on olnud viimased 15 aastat vähemalt. Nüüd tuleb veel pikem, kolme aastane, koolitus seal on veel rohkem võimalusi seda õpetada kui aastase koolitusega.“*

Vahetu sunni kasutamise õiguslik pool on seadusega sätestatud nii Eestis kui Soomes. Kui Eestis tulenevad tolliametnike õigused Korrakaitseadusest ning Tolliseadusest, siis Soomes on eraldi seadus jõu kasutamise kohta. Soome sideohvitser ütles: *„Meil on seadus olemas küll, mis on otsetõlkes tolliisikute jõu kasutamine, siin on lehekülgi 40. On pandud kirja, see millal ja kuidas saab/võib kasutada jõudu ja vahendeid.“* Olemuselt on see sarnane Korrakaitseadusega ja väga oluline ametnike õiguste määratlemiseks. Samuti on olemas Soome tollil ka käitumisjuhised ja turvatakareegleid õppematerjalidena, millele saavad ametnikud ligi ning vajadusel tutvuda nendega. Intervjuueritav arvab, et praegune koolitussüsteem on rahuldav ning see tagab vajalike oskuste säilitamise. Ta ütles: *„Kui ma meid hindaks ja inimesi kuulaks, siis kõik on enam vähem rahul sellega“.*

Koolituste läbiviijate ja instruktorete väljaõpet ja taset hindab Soome sideohvitser samuti heaks. Ta tõi välja, et kõik koolitajad/instruktorid on elu aeg tollis töötanud või väga pikalt olnud tolliametnikud. Nad on läbinud palju erinevaid koolitusi, et saada ise koolitajaks ning nad ise on huvitatud ja tahavad õpetada teisi. Osa on käinud politsei koolitustel ning mõni on osalenud välisriikide koolitustel. Enamikul

instruktoritest/koolitajatest on tegelenud või tegelevad erinevate võitluskunstidega, ja on sportlikud. Autori arvates on see väga oluline, kuna hea füüsiline vorm tuleb kasuks jõu, erivahendi või külmrelva kasutamisel.

Üldiselt on Soome toll olemuselt üsnagi sarnane Eestiga, kasutatakse samu erivahendid ja relvi ning seaduste alusel on määratletud õigused vahetu sunni kasutamiseks. Mis puudutab ametnike ettevalmistuse poolt vahetu sunni kasutamiseks, siis siin tekib erinevusi. Autori arvates on Soome plussiks kohustuslikud treeningud ning koolitused.

Viimasena analüüsib töö autor läbi viidud kvalitatiivset küsitlust. Küsitluse jaoks oli ettevalmistatud 19 küsimust, millest 4 olid üldised küsimused ametniku kohta ning ülejäänud keskendusid vahetu sunni kasutamise ettevalmistusele ning rakendamisele. Küsimustiku vastuste põhjal saab ülevaate, milline on ametnike väljaõpe ning kui palju toimub jooksvalt koolitusi ning treeninguid. Lisaks saab ülevaate selle kohta, milline on varustus on ametnikel igapäevaselt olemas ning kui kindlalt ametnikud tunnevad end, kui tekib vajadus kasutada jõudu või erivahendit.

Tabel 2. Kategooriad ja koodid. Küsitluse tulemused (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1. Koolitussüsteem	Kood 1. Hinnang koolitusele tervikuna Kood 2. Hinnang baaskoolitusele Kood 3. Hinnang täiendkoolitustele Kood 4. Hinnang õppemeetoditele Kood 5. Hinnang enesearengu motivatsioonile
Kategooria 2. Vahetu sunni rakendamise valmisolekut suurendavad koolitused	Kood 1. Õiguslane teadlikkus Kood 2. Tehniline teadlikkus ja valmisolek Kood 3. Psühholoogiline valmisolek Kood 4. Analüütiline teadlikkus

Küsitluse vastuseid analüüsid on märgata, kuidas suures plaanis vastused jagunevad kaheks. Sadama tolliametnike vastused on omavahel sarnased, kuid nende vastused erinevad suuresti lennujaama tolliametnike vastustest. Kuigi nii lennujaama kui ka

sadama tollikontrolli talitused kuuluvad sisepiiri valdkonna alla, on kahe koha ametnike väljaõpe ja valmisolek märgatavalt erinev.

Kõikidel vastajatel paluti kirjeldada, milline on nende erialane ettevalmistus sealhulgas ettevalmistus kasutada vahetut sundi. Küsitletavate vastused jagunesid suures pildis kaheks – erialane ettevalmistus puudub ja erialane ettevalmistus on olemas. Kahe küsitluses osalenu taust on varasemalt seotud olnud Politsei- ja piirivalveametiga. Üks nendest on õppinud Sisekaitseakadeemias piirivalvuriks ning teine töötab varasemalt umbes 20 aastat politseis. Kaks teist vastajat on tolli hariduse taustaga, ning ühe vastaja kohta puudub info, milline haridus tal on. Küsitlusest tuli välja, et ametnikud, kellel on olnud rohkem kokkupuudet politsei tööga, tunnevad end kindlamalt olukordades kus võib vaja minna rakendada jõudu. Selgus, et viiest tolliametnikust kaks on läbinud vahetu sunni koolituse ning kolm ei ole. Kõik küsimustikule vastanud tegelevad vabal ajal erinevat liiki spordialadega, et hoida end füüsiliselt heas vormis.

Baaskoolituse vahetu sunni kasutamise kohta on viiest tolliametnikust läbinud ainult kaks. Küll, aga on teised kaks vastanut läbinud erinevaid tollialaseid baaskoolitusi, kus on natuke käsitletud ka vahetu sunni kasutamist. Põhirõhk siiski on olnud tollispetsiifilistel teemadel. Neli vastajat olid samal arvamusel, et tolliametnikele tuleks õpetada rohkem jõu ning vajadusel ka erivahendi kasutamist. Nad leidsid, et kuigi on sellised olukorrad pigem harva tekkivad, siis peaksid ametnikud olema alati valmis kaitsma eelkõige ennast kui ka oma kaaskolleege.

Kõik küsitlusele vastanud pidasid oluliseks regulaarsete treeningute olemasolu. Mitu neist tõid välja, et keha vajab järjepidevat treenimist, et talletada vajalikud oskused lihasmällu. Suureks kasuks tuleb ametnikele, kui nad on varasemalt tegelenud või tegelevad erinevate võitluskunstide, maadluse või judoga. Üks vastaja tõi näite olukorrast, kui isik võib muutuda ohtlikuks ning ta tuleb jõuga maha suruda. Ta ütles, et sellises olukorras tunneks ta ennast kindlamalt kui tema kõrval on ametnik, kes on tegelenud varasemalt võitluskunsti, maadluse vms spordialaga. Oma väidet põhjendas asjaoluga, et selliselt on ametnikul juba varasemalt tekkinud lihasmällu refleksid ja reaktsioonid ning tema valmisolek on kindlasti suurem kui ametnikule, kes on läbinud

mõne baaskoolituse ning paar korda käinud trennis. Sarnase näite töid ka kaks teist küsitluses osalenut, kes põhjendasid sama moodi enda arvamust. Siinkohal, aga tõi üks ametnik välja natuke teistsuguse vaatepunkti: „Regulaarsete treeningute olemasolul peame mõistma nende eesmärgipärasust ja vajadust, kas meil on rahvusvahelises lennujaamas, kus tollil on suurepärase koostöö Politsei- ja Piirivalveametiga ja kellel on pädevus relvade ja erivahendite kasutamiseks, tollitööd tehes lisavajadus kiiremaks reageerimiseks?“

Koolitusi läbinud ametnikud tõdesid, et regulaarsed treeningud toimuvad, kuid kõigil ei ole võimalik seal osaleda. Treeningu toimuvad kindla aja tagant ning kindlal kuupäeval. Seega kui tolliametnikul on sel ajal vaja täita tööülesandeid või on hoopiski vaba päev ja tal ei ole võimalik osaleda isiklikel põhjustel, on järgmine võimalus treeningul käia alles järgmisel korral. Nende arvates võiks treeningute toimumine olla natuke paindlikum või toimida tihemini, see tooks tõenäoliselt kaasa ka suurema osavõtu. Regulaarsed treeningud toimuvad koos Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna ametnikega. Neil tuleb tööülesannete täitmisel ette rohkem olukordi, kus tuleb kasutada vahetut sundi. Intervjueeritavate jaoks on see väga kasulik, et treeningud toimuvad koos uurimisosakonna ametnikega kuna saavad treeningutel käsitleda reaalses elus juhtunud olukordi ja neid läbi mängida.

Lennujaamas töötavate tolliametnike ning sadamas töötavate tolliametnike vastused erinesid suuresti just erivahendite ja relvade olemasolu osas. Küsitlusest selgus, et sadama tolliametnikele on väljastatud käeraud, nui ning gaas. Lennujaama tolliametnikel, aga puudub selline varustus. Lennujaamas töötavatest kolmest vastanust kaks tõi välja, et olemas võiks olla vähemalt käeraud. Ametnikud tõi välja, et neil on olemas multitööriista komplekt, kuid see ei kuulu erivahendite alla ega tule neile kasuks olukorras, kus kontrollitav isik võib muutuda agressiivseks.

Erivahendite ja relva koolitused on läbinud ametnikud, kellele on vastav varustus väljastatud. Koolituse läbisid ametnikud nui, gaasi ning käeraudade kasutamise kohta, samuti tuli neil läbida eksam. Nagu eelnevalt mainitud on väljastatud sadama tolliametnikele gaas, nui ja käeraud. Oluline on siinkohal ka mainida, et kõik kolm

vahendit on väljastatud ainult meessoost tolliametnikele. Naissoost ametnikud läbisid gaasi kasutamise koolituse ning nende varustuse hulka ei kuulu nui ja käeraud.

Küsimustiku üheks küsimuseks oli, kas on koolitusi kuidas lahendada konfliktisituatsioone, kuidas käituda olukorras kus inimene võib olla ohtlik endale või teistele. Kaks ametnikku märkisid, et on olnud psühholoogia ja raske kliendiga hakkama saamise koolitusi, samuti ka rääkimise ja suhtlemise koolitusi. Kõik tolliametnikud tõid välja asjaolu, et nende töös on väga tähtsal kohal inimestega suhtlemise oskus. Igas olukorras tuleb suuta jääda rahulikuks ning ka inimestele rahulikult seletada ja rahustada neid just sõnade mitte jõu abil. Konfliktisituatsiooni lahendamine on olnud ka osana vahetu sunni koolituses, mille on viiest vastanust läbinud kaks. Mõlemad tõdesid, et baaskoolituse osana käidi läbi ka konfliktisituatsioonide teemad.

Õppematerjalide olemasolu praktiliselt puudub. Küsitluses selgus, et õppematerjalid on olemas ametnikel, kes on koolitused läbinud ning teistel ametnikel neid ei ole. Õppematerjalid saadeti koolitustel osalenutele kuna neil tuli läbida ka eksamid. Üks ametnik tõdes, et ta ei ole tööjuures veel kordagi ühtegi õppematerjali näinud. Suures pildis ametnikud õppematerjalidest puudust ei tunne, kuid tuleks kasuks kui vajadusel saaks materjalidele iga ametnik ligi, et enda teadmisi värskendada.

Viimased küsimused käsitlesid reaalses elus tekkinud vahetu sunni juhtumeid. Kõikide küsitluses osalenud ametnike käest küsiti, kas neil on oma tööülesandeid täites tekkinud vajadust rakendada vahetut sundi. Sellele küsimusele vastasid kõik ametnikud jaatavalt. Kaks neist täpsustasid juurde, et sellised situatsioonid tekkisid enne kui neile olid väljastatud erivahendid. Peale erivahendite väljastamist ei ole neil veel ette tulnud olukordi, kus oleks vaja rakendada vahetut sundi.

Autor palus küsitlusele vastajatel kirjeldada tekkinud olukordi ning kuidas need olukorrad lahendati. Kõikides kirjeldatud juhtumistes kaasati olukorra kontrolli alla saamiseks Politsei- ja Piiravalveameti ametnikud. Neljas välja toodud olukorras ei saanud keegi viga ning agressiivne isik toimetati politsei poolt minema ja alustati isiku

suhtes väärteomenetlust. Küsitlusest selgus, et vastanutest üks tolliametnik on juhtumi käigus ka vigastada saanud. Toimunud situatsioon tõestas ametniku jaoks, et alati ei saa lootma jääda politsei abile ning tolliametnikud peaksid ise olema valmis end kaitsma. Samas on esinenud juhtumeid, kus reisijad on agressiivsed kuid suudetud olukorrad lahendada ilma politseid kutsumata. Üks vastajatest tõdes, et on siiani saanud hakkama politsei koostöö ja abiga. Tolliametnikud pigem otsivad võimalusi konflikte vältida ning saavutada kontroll olukorra üle psühholoogiliselt.

Küsimustikule vastajatel tuli anda ka hinnang enda meeskonna valmisolekule vahetu sunni kasutamiseks. E-kirja teel küsimustikule vastanud ametnik, kirjutas: „meie ameti puudulikku ressursi arvestades peame toetuma teiste korrakaitseametite koostööle“. Teised vastajad usuvad, et vajadusel saaksid enamik tolliametnikest hakkama, kuid peavad samuti lootma ka politsei kiirele reageerimisele ja koostööle. Probleem kohaks, miks ei ole valmisolek hea on vähesed treeningud ning koolituste puudumine. Iseenda kaitsmisega nad hätta ei jää, kuid kindlustunne ei ole täielik. Kõik vastanud tõid ka selle küsimuse juures välja asjaolu, et tunnevad end kindlamalt koos tolliametnikega, kellel on varasem taust võitluskunste alal, läbinud politseiõppe või varasemalt töötanud politseis. Küsimustikule vastajad olid ühisel arvamusel, et vajadusel saavad kõik hakkama vahetu sunni rakendamisega.

Küsitluse lõpetuseks küsis autor ametnikelt, kas aset leidnud vahetu sunni juhtumeid ka analüüsitakse ning kas neist on midagi õppida. Kõik vastajad tunnistasid, et olukordi on hiljem analüüsitud nii omavahel arutades, juhtidega ning treeningutel. Ametnikud on veendunud, et sellistest olukordadest on alati midagi õppida ning see näitab, et juhtuda võib kõike. Kaks ametnikku tõid välja, et vajadusel kasutatakse neid olukordi ka õppematerjalidena. Taolisi olukordi tuleks alati analüüsida ja leida üles probleemkohad, mille põhjal saaks vajadusel teha muudatusi, seeläbi ka tulevikus võimalusel vältida sarnase olukorra tekkimist.

2.3. Järeldused ja ettepanekud

Selles peatükis teeb autor intervjuudest ja küsitlustest saadud vastuste põhjal järeldusi Maksu-ja Tolliameti tolliametnike valmisoleku ja ettevalmistuse kohta. Intervjuud viis

autor läbi Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhatajaga ning Soome sideohvitseriga. Küsitlusele vastasid Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna sisepiiri tolliametnikud.

Käesolevas lõputöös oli püstitatud kolm uurimisküsimust millele vastuseid otsiti. Esimeseks uurimisküsimuseks oli „Milline on tolliametnike väljaõpe vahetu sunni osas?“. Teooria osas selgus, et väljaõpe meetodid on erinevad, kuid tavaliselt toimub esmane väljaõpe koolis ning tööl olles treeningute ja koolituste näol (vt käesolev töö lk 15-17). Uuringu käigus selgus, et spetsiaalset väljaõpet, mis oleks kohustuslik kõigile ametnikele, vahetu sunni kasutamiseks ei ole. Need tolliametnikud, kes on lõpetanud Sisekaitseakadeemia on saanud koolist esmased baasteadmised ning turvataktika lühikoolituse. Tööle asudes ei ole kõigile ametnikele kohustuslikke koolitusi ega regulaarseid treeninguid füüsilise jõu, erivahendi või relvade kasutamise kohta. Kuna tolliametnike tööliinid on väga erinevad, siis kindlasti ei ole ka vaja kõiki koolitama hakata. Küll aga, töö autor leiab, et kõigile neile ametnikele, kes oma igapäeva töös puutuvad klientidega kokku silmast-silma, peaksid olema kohustuslikud baaskoolitused vahetu sunni rakendamise kohta ning treeningud. Treeningud võiksid sisaldada vahendite kasutamise õpetamist, enesekaitset, paaris töötamise taktikat ning ka seaduslikku. Siia juurde on võrdluseks hea tuua Soome, kus piiril kontrolli teostavad ametnikud peavad paar korda aastas osalema treeningutel. Autori arvates võiks selle praktika tuua üle ka Eestisse. Lisaks võiks olemas olla ka õppematerjalid, mis käsitlevad töospetsiifikat ning kuidas ohutult tööd teha, turvataktika põhimõtteid, tegutsemise strateegiat ning õiguslikke aluseid. See on vajalik kuna ainult oskustest ei piisa, et rakendada vahetut sundi, peab ka teadma millises olukorras ning millisel määral on lubatud.

Teiseks uurimisküsimuseks oli „Millised probleemid esinevad väljaõppes?“. Selle jaoks viis töö autor läbi eksperdiintervjuu Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhtajaga ning küsitluse kuue Maksu- ja Tolliameti tolliametnikuga. Intervjuu ja küsitluse vastustest selgus, et põhiliseks probleemiks on treeningute vähesus ning kõigil ametnikel isegi ei ole võimalust osaleda nendel. Näiteks on võimaldatud sadamas töötavatele ametnikele treeningutel osalemine, kuid lennujaamas töötavatele ametnikele mitte. Erivahendeid ja relvi (vt käesolev töö lk 15) on väljastatud ka

erinevalt, sadama tolliametnikel on olemas käerauad, teleskoopnui ning gaas, lennujaama tolliametnikele ei ole väljastatud ühtegi eelnevalt nimetatutest. Samuti selgus, et vahetu sunni kasutamise õpetamisele on hakatud rohkem tähelepanu pöörama alles viimastel aastatel.

Kolmandaks uurimisküsimuseks oli „Mis on võimalikud lahendused väljaõppe parandamiseks?“ Esiteks peaks ametnik ise kindlasti väärtustama enesearengu võimalust ning soovima õppida (vt käesolevtöö lk 15). Tuleks alustada regulaarsete treeningutega, mis on kohustuslikud. Samuti treeningute toimumise aeg peaks olema paindlikum, või tegema neid tihemini. Küsitluste vastusest selgus, et nendel tolliametnikel, kes osalevad treeningutel, tihtipeale ei sobi treeningu aeg ja järgmine võimalus treeningul osaleda on alles paari kuu pärast. Lisaks võiks suurendada vahetu sunni alase väljaõppe mahtu ka Sisekaitseakadeemia Finantskolledžis. See on vajalik, et paremini kinnistada tehniliste vahendite kasutamist, suurendada tundide arvu, kus mängitakse läbi lihtsamaid olukordi, mis võimaldaks kinnistada õpitud oskusi ning omavahelist koostööd. Selle põhjuseks on, et mida paremini on ametnikud ettevalmistatud, seda lihtsam on hiljem töökohas läbi viia järelkoolitusi ja treeninguid. Autor arvab, et oluline pöörata rohkem tähelepanu ametnike valmisolekule kasutada vahetut sundi ning võimaldada nendele tolliametnikele, kes klientidega puutuvad kokku füüsiliselt, regulaarsetel treeningutel osalemist, korraldada vajadusel koolitusi ka õigusliku poole lahti seletamiseks ning peaks ka üle vaatama ametnikele väljastatud varustuse. Oluline on, et koolitused ning treeningud organisatsioonis sees oleksid süsteemsed (vt käesolevtöö lk 17). Rõhku peaks pöörama ka ametnike psühholoogilisele ettevalmistusele, see on oluline osa üldisest ettevalmistusest (vt käesolev töö lk 12).

KOKKUVÕTE

Oma töös puutuvad tolliametnikud kokku ka konfliktsete või agressiivsete isikutega, mis nõuab ametnikelt ühest küljest teadmisi ja oskusi rahulikke vahenditega neid olukordi lahendada ning teisest küljest peavad ametnikud olema valmis kasutama vajadusel vahetat sundi. Seejuures mängib olulist rolli ametnike baasettevalmistus, mida paremini on nad ette valmistatud seda lihtsam on töökohas läbi viia järelkoolitust ja treeninguid. Oluline on ka töökoha koolituse järjepidevus ja treeningute kvaliteet, et säilitada ametnike eriettevalmistuse tase.

Lõputöö uurimisprobleemiks oli küsimus: Kuidas suurendada tolliametnike valmisolekut vahetu sunni kasutamise osas? Sellest tulenevalt oli lõputöö eesmärgiks välja selgitada peamised võimalused, kuidas parandada ametnike valmisolekut vahetu sunni kasutamiseks tolli töös.

Esimeseks uurimisülesandeks oli teoreetiliste allikate analüüsi kaudu uurida vahetu sunni kasutamise ettevalmistust mujal maailmas. Vahetu sunni kasutamisel on oluline õiguslik, tehniline ja psühholoogiline ettevalmistus. Ilma selleta ei ole ametnik valmis proportsionaalselt ja korrektselt vahetat sundi rakendama. Erinevates riikides läbi viidud uuringutest selgus, et füüsilise jõu, erivahendi või relva kasutamine on probleemne koht ka mujal. Esineb puudusi väljaõppes, vähesed teadmised õigusliku poole pealt või ei ole ametnikud psühholoogiliselt valmis.

Teiseks uurimisülesandeks oli intervjuude ja küsitluste kaudu välja selgitada väljaõppes ja igapäevatöös esinevaid probleeme ja kitsaskohti. Selgus, et sisepiiril töötavatel ametnikel ei ole sama varustus. Sadamas töötavate tolliametnike varustuse hulka kuuluvad käeraud, teleskoopnui ning gaas, aga lennujaamas töötavatel tolliametnikel vastav varustus puudub. Samuti on sadamas töötavatel ametnikel võimalik käia regulaarsetel treeningutel, kuid lennujaama tolliametnikel sellist võimalust ei ole. Puuduvad ka õppematerjalid füüsilise jõu, erivahendi või kül- ja gaasirelva kasutamise kohta.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli teooria ja empiirilise sünteesi tulemusel pakkuda välja parimad lahendused, kuidas väljaõpet parandada. Põhirõhk tuleks suunata sellele, et üldse toimuksid koolitused ning regulaarsed treeningud. Samuti on oluline läheneda sellele ka ametniku ehk anda võimalus osaleda, siinkohal just see pool, et tihtipeale ei ole ametnikul treeningul võimalik osaleda kuna ametnikul on vaba päev või on hõivatud tööülesannete täitmisega.

Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada peamised võimalused, kuidas parandada ametnike valmisolekut vahetu sunni kasutamiseks tolli töös. Teemat ei ole varasemalt väga palju uuritud ja käsitletud ning vajab tähelepanu. On oluline, et tolliametnikud, kes oma igapäevatoos puutuvad silmast-silma kokku erinevat tüüpi inimestega, oleksid vajadusel valmis kaitsma iseendast ja oma kolleege. Vajalikud on nii tehnilised kui ka õiguslikud teadmised vahetu sunni rakendamise kohta. Samuti peab ametniku füüsiline vorm olema hea, et ta oleks võimeline kasutama jõudu, erivahendeid ja relvi.

Lõputöös püstitatud eesmärk sai täidetud ning uurimisküsimused leidsid lahendused. Lõputöö tulemusel soovitatakse teemat edasi uurida ning teha põhjalikemaid ja suuremahulisemaid uuringuid selle kohta, milline on tolliametnike valmisolek vahetu sunni rakendamiseks. Lisaks vaadata üle praegune väljaõpe ning töökohal toimuvate treeningute plaan ja kohustuslikkus.

SUMMARY

The topic of this thesis is "Preparation and implementation of direct force in the daily work of customs officers of the Tax and Customs Board". The thesis is written in Estonian and consists of 45 pages 27 literature sources have been used for writing the thesis and all the sources have been cited.

This thesis aims to identify the primary reasons for improvement of the preparedness of customs officials to use immediate force in their work.

The research problem of this thesis arises from the daily work of custom officers, who, now and again must use direct force. Situations involving the use of physical force, special equipment or weapons is not common in the work of customs.

Three research questions are proposed:

1. What is the procedure for training of customs officers with regards to the use of direct force?
2. What are the difficulties encountered during training?
3. What are some propositions for the improvement of the training?

The focus of the job is on readiness of officers for the use of immediate force. Readiness can be interpreted as the legal, technical, and psychological preparation of officials to use force.

The study compares the preparation between Estonian and Finnish customs officers for the use of direct force. For this purpose, two expert interviews were conducted, one of the interviewees is the head at the Customs Department of the Estonian Tax and Customs Board, and the other is a Nordic police and customs liaison officer in Estonia, Latvia and Lithuania Furthermore, a survey was conducted amongst the customs officers of the Tax and Customs Board.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Andersen, J.-P. & Gustafsberg, H., 2016. A training method to improve police use of force decision making: a randomized controlled trial. *Research article*. 6(2), pp 1-13.

Boivin, R. & Obartel, P., 2017. Visitor Inflows and Police Use of Force in a Canadian City. *Canadian Journal of Criminology & Criminal Justice*, 59(3), pp. 373-396.

Cordner, G. & Shain, C., 2011. The changing landscape of police education and training. *Police Practice and Research*, 12(4), pp. 281-285.

Cyr, K., 2016. Police use of force: Assessing necessity and proportionality. *Alberta Law Review*, 53(3), pp. 663-679.

Garner, H.-J., Hickman, J.-M., Malega, W.-R. & Maxwell, D. C., 2018. Progress toward national estimates of police use of force. *PLoS ONE*, 13(2), pp.1-23.

Gullion, C.-L., Orrick, E.-A. & Bishopp, S.-A., 2021. Examining the Risk of Recurring Use of Force Incidents Among Newly Hired Police Officers, *Crime & Delinquency*. 29(1), pp. 21.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P., 2010. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Hoel, L., 2020. 'Police students' experience of participation and relationship during in-field training. *Police Practice and Research*, 21(6), pp. 576-590.

Jefferis, E., Butcher, F. & Hanley, D., 2011. Measuring perceptions of police use of force. *BMC Psychiatry*, (21/1), pp. 1-8.

Jevinga, I., 2005. Teaching of Customs Officers According to College Programs in Riga Technical University. *Jurisprudencija*, 73(65), pp. 58-62.

Kaufman, W., 2004. Is There a „Right“ to Self-Defense?. *Criminal Justice Ethics*, 23(1), pp. 20-33.

Kordaczuk-Was, M. & Sosnowski, S., 2011. Police in-service training and self-education in Poland. *Police Practice and Research*, 12(4), pp. 317-324.

Korralaitseadus (2014) RT I, 03.03.2021, 5.

Korzhynska, T., 2015. Comparative Analysis of Theoretical Approaches to Professional Training of the Future Customs Officers in The System of Higher Education of Ukraine And Poland. *Comparative Professional Pedagogy*, 5(1), pp. 109-115.

Laaring, M., Pars, S., Kranich, H., Nuka, E., Kiviste, J., Mikiver, M., Roosve, M. & Vanaisak, Ü., 2017. *Korralaitseadus. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Laniyonu, A. & Goff, P.-A., 2021. Measuring disparities in police use of force and injury among persons with serious mental illness.

Maksu- ja Tolliamet, 2021. *Maksu- ja Tolliameti arengukava 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/ameti-struktuur-ulesanded-strateegia/strateegia/arengukava_2021.pdf [Kasutatud 21.10.2021]

McCarty, W.-P. & Lawrence, D.-S., 2016. Coping, confidence and change within the academy: a longitudinal look at police recruits. *Police Practice and Research*, 17(3), pp. 263-278.

Phillips, S.-W., 2010. Police officers' opinions of the use of unnecessary force by other officers. *Police Practice and Research*, 11(3), pp. 197-210.

Popp, A., 2011. *Vahetu sunni rakendamisest Lääne Prefektuur Pärnu Politseijaoskonna näitel. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Quinet, K., Nunn, S. & Kincaid, N.-L., 2003. Training police: A case study of differential impacts of problem-oriented policing training. *Police Practice and Research*, 4(3), pp. 263-283.

Rajakaruna, N., Henry, J.-P., Cutler, A. & Fairman, G., 2017. Ensuring the validity of police use of force training. *Police Practice & Research*, 18(5), pp. 507-521.

Renden, P.-G., Landman, A., Greet, S.-F., Jansen, E.M.-S., Faber, G.-S., Savelsbergh, J.P.-G. & Oudejans, R.D.-R., 2014. Effects of anxiety on the execution of police arrest and self-defense skills. *Anxiety, Stress & Coping*, 27(1), pp. 100-112.

Siseministerium, 2020. *Siseturvalisuse arengukava 2020-2030.* [Võrgumaterjal]

Leitav:

https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumendid/STAK/STAK2/siseturvalisuse_arengukava_2020_2030_03.06.2021.pdf [Kasutatud 21.10.2021]

Teder, D., 2012. *Vahetu sunni rakendamine politsei järelevalvealases tegevuses Lääne prefektuuri Pärnu Politseijaoskonna näitel. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Tolliseadus (2017) RT I, 12.05.2021, 8.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes.* Tartu:

Tartu

Ülikool.

[Võrgumaterjal]

Leitav:

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1%20&isAllowed=y [Kasutatud 28.11.2021]

Lisa 1. Küsitlus tolliametnikele

1. Sugu
2. Vanus
3. Tööliin/valdkond
4. Tööstaaž
5. Milline on teie (sinu) erialane ettevalmistus sh ettevalmistus vahetu sunni või vahendite kasutamiseks?
6. Kas olete läbinud baaskoolituse? Kas toimuvad? Kui palju osaletakse? Kas osalemine on kohustuslik?
  - a. Kui jah, siis kui tihti? Kuidas hindate regulaarseid treeninguid või õppepäevi, et taset hoida?
  - b. Kui ei toimu, kas tunnete, et võiks olla regulaarsed treeningud?
7. Kas toimub ka täienduskoolitusi?
8. Kas lisaks treeningutele ja atesteerimisele kasutatakse ka situatsioonitreeninguid, mängitakse läbi kindlat kaasust vmt.
9. Kui palju harjutatakse tegutsemise taktikat paaris või rühmana?
10. Kas on koolitused erivahendite kasutamiseks?
11. Kas on koolitusi, kuidas lahendada konfliktsituatsioone, kuidas käituda olukorras, kus inimene võib olla ohtlik iseendale või teistele?
12. Kas on olemas õppematerjale?
13. Kuidas hindate enda ettevalmistust kasutada füüsilist jõudu, erivahendeid, külmi või gaasirelva, tulirelva?
14. Milliseid vahendeid ja relvastust te töös igapäevaselt kannate?
15. Kas teie töös on olnud vajadust rakendada vahetut sundi?
16. Kui on, siis milline oli tulemus ja mis te sellest õppisite?
17. Kuidas hindate enda meeskonna/tiimi valmisolekut vahetu sunni kasutamiseks?
18. Kuidas hindate ametnikele välja antud relvastust ja varustust, kas see on piisav?
19. Kas töös aset leidnud vahetu sunni kasutamise juhtumeid analüüsitakse ja kas neid käsitletakse ka treeningutel, õppepäevadel, mis nendest juhtumitest õppida on?

Lisa 2. Eksperdiintervjuu Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhatajaga

1. Tööstaaž
2. Milline on Maksu- ja Tolliameti tolliametnike vahetu sunni kasutamise väljaõpe?
3. Kas praegune süsteem tagab vajalike oskuste säilitamise, treeningute süsteem (kohustuslikud ettenähtud treeningud), atesteerimine (iga kahe aasta tagant), kas on midagi, mis vajavad täiendamist või arendamist
4. Kas tolliametnike erinevate tööliinide ametnike ettevalmistus (toll, menetlus, patrull) ja treeningud vajab erinevat lähenemist mahu ja sisu osas?
5. Kas lisaks treeningutele ja atesteerimisele kasutatakse ka situatsioonitreeninguid, mängitakse läbi kindlat kaasust vmt.
6. Kui palju harjutatakse tegutsemise taktikat paaris või rühmana?
7. Kas toimuvad koolitused erivahendite ja relvade kasutamiseks?
8. Kas on koolitusi, kuidas lahendada konfliktsituatsioone, kuidas käituda olukorras, kus inimene võib olla ohtlik iseendale või teistele?
9. Kas töös aset leidnud vahetu sunni kasutamise juhtumeid analüüsitakse ja kas neid käsitletakse ka treeningutel, õppepäevadel, mis nendest juhtumitest õppida on?
10. Kas on olemas õppematerjale? (seadusandlik pool, juhendid erivahendite ja relvade kasutamiseks)
11. Kuidas hindate MTA tolliametnike ettevalmistust kasutada füüsilist jõudu, erivahendeid, külm või gaasirelva, tulirelva?
12. Kuidas hindate ametnikele välja antud relvastust ja varustust, kas see on piisav?
13. Kuidas hindate ametnike eriettevalmistust, nt baasettevalmistust ja töökoha koolitusi st treeninguid.
14. Kuidas hindate koolitajate väljaõpet ja taset?
15. Kas on uuritud ka ametnike tagasisidet treeningute ja atesteerimise süsteemile, täienduskoolituste jne kohta

Lisa 3. Eksperdiintervjuu Soome sideohvitseriga

1. Tutvustus – ametikoht, tööstaaž, taust
2. Milline on Soomes tolliametnike ettevalmistuse süsteem, kus see toimub, kas on alternatiivse lühikoolitustena või on see ainult võimalik omandada tolliametnike baasettevalmistuse kursusel.
3. Milline on reaalne vajadus olla valmis vahetu sunni kasutamiseks, kas tolliametnike töös on ka riske, ohte, mis nõuab spetsiaalset ettevalmistust ja valmisolekut.
4. Millised töövahendid on ametnikel olemas?
5. Kas töökohal toimub koolitusi või täienduskoolitusi või treeninguid?
6. Kas praegune süsteem tagab vajalike oskuste säilitamise, kas on midagi, mis vajavad täiendamist või arendamist?
7. Milline on ametnike motivatsioon harjutada, kui toimuvad treeningud, kas seda motiveeritakse kuidagi või on see töö kohustuslik osa.
8. Kas tolliametnike erinevate tööliinide ametnike ettevalmistus (toll, menetlus, patrull) ja treeningud vajab erinevat lähenemist mahu ja sisu osas?
9. Kas lisaks treeningutele ja atesteerimisele kasutatakse ka situatsioonitreeninguid, mängitakse läbi kindlat kaasust vmt.
10. Kui suurt tähelepanu või mis mahu läbitakse konflikti lahendamise/konflikti maandamise koolitust, mille eesmärgiks on olukorra hindamine, oskus isikut rahustada jne.
11. Kas toimuvad koolitused erivahendite ja relvade kasutamiseks?
12. Kas töös aset leidnud vahetu sunni kasutamise juhtumeid analüüsitakse/ kas on olemas statistikat. Kas neid käsitletakse ka treeningutel, õppepäevadel, mis nendest juhtumitest õppida on?
13. Kuidas on Soome tolliametnike õigused määratletud/piiritletud/ vahetu sunni kasutamisel.
14. Kas on välja töötatud ka ametnike ohutuse tagamiseks käitumisjuhised, turvataktikareeglid jne. On neil võimalik tutvuda nendega soovi korral, nt kui tunneb, et midagi on ununenud.

15. Kas ettevalmistuses on kokkupuuteid ka Soome politsei ettevalmistusega, kas ametnikud liiguvad nagu meilgi ühest ametkonnast teise nt menetlejad.
16. Kuidas hindate Soome tolliametnike ettevalmistust kasutada füüsilist jõudu, erivahendeid, külmi või gaasirelva?
17. Kuidas hindate ametnikele välja antud relvastust ja varustust, kas see on piisav?
18. Kuidas hindate ametnike eriettevalmistust, nt baasettevalmistust ja töökoha koolitust st treeninguid.
19. Kas koolitajad on ametist seest või võetud väljast poolt? Kuidas hindate koolitajate väljaõpet ja taset?
20. Kas on uuritud ka ametnike tagasisidet treeningute ja atesteerimise süsteemile, täienduskoolituste jne kohta